

Klankbordgroepen Defensible Space

**Discussiestuk ten behoeve van
de bijeenkomsten op
4 en 18 september 1990
Stadhuis Amsterdam**

Harm Altes

**Met medewerking van Paul van
Soomeren**

**BCP/Onderzoek en Advies
juli 1990**

kan zonder postzegel
worden verzonden

van Dijk en van Soomeren bv
ANTWOORDNUMMER 19359
1000 WD AMSTERDAM

gemeente Amsterdam

stadhuis, amstel 1
1011 PN amsterdam
telefoon 020-552.9111
teksttelefoon 020-20 92 79
telefax 020-552.3426
postbus 202
1000 AE amsterdam

behandelend ambtenaar

C. Jansen
afdeling

CER
telefoon

020-5523527
nummer

uw brief

onderwerp uitnodiging klankbordgroepbijeenkomsten bijlagen discussiestuk datum 12 juli 1990
4 en 18 september 1990

Geachte mevrouw/mijnheer,

De Gemeente Amsterdam werkt op dit moment aan het onderzoeksproject "Defensible Space". Hoofddoel daarvan is om na te gaan in hoeverre het ontwerpproces kan bijdragen aan het voorkomen van vandalisme.

Beheerders zijn van mening dat er in de ontwerpfase ruime mogelijkheden liggen om de gelegenheid tot het plegen van vandalisme te verkleinen. Dit komt tot uitdrukking in de aanbevelingen, die aan het slot van de afgesloten onderzoeksfase zijn geformuleerd naar aanleiding van onderzoek onder beheerders.

Om de volgende stap in dit onderzoek te kunnen zetten, doen we een beroep op uw inbreng. We willen de aanbevelingen van de beheerders toetsen op hun geldigheid, haalbaarheid en bruikbaarheid. Voor deze toetsing zijn op 4 en 18 september (van 09.00 tot 13.00 uur) twee bijeenkomsten voor klankbordgroepen belegd, waarvoor mensen worden uitgenodigd met een ruime ervaring in de praktijk van het ontwerpproces. De bijeenkomsten staan onder voorzitterschap van de heer Van Rijs (MBO). We zouden het zeer op prijs stellen als u aan een van deze bijeenkomsten deelneemt.

Tijdens de bijeenkomst buigen deelnemers zich over de aanbevelingen die in het bijgaande discussiestuk worden toegelicht. Om de discussie een stapje concreter te maken, nodigen we u uit de aanbevelingen te confronteren met voorbeelden (of tegenvoorbeelden!) uit uw eigen ontwerppraktijk.

Dit helpt ons ook het gestelde einddoel van het onderzoek te bereiken: de produktie van een handzaam boekje, waarin de uitkomst van de discussie weergegeven wordt met de voorbeelden die door de leden van de klankbordgroepen zijn aangedragen. Een boekje dat ontwerpers en opdrachtgevers handvatten aanreikt om zich ook van de vandalisme-gevoelige aspecten van hun ontwerpen bewust te zijn en hier creatief preventief mee om te gaan.

Wij verzoeken u vriendelijk om bijgaande antwoordstrook in te vullen en op te sturen, ook wanneer u besluit om niet aan een bijeenkomst deel te nemen. S.v.p. aangeven welke datum uw voorkeur heeft en welke ontwerpvoorbeelden u wilt gebruiken.

Voor verdere informatie kunt u de leden van de begeleidingsgroep bellen.

Met vriendelijke groet,

P/O M. Uos

Begeleidingsgroep Defensible Space

Begeleidingsgroep Defensible Space

- C. Jansen, Gemeente Amsterdam, hoofd afdeling Cultuur, Educatie en Recreatie (CER) (coördinatiepunt vandalismepreventie),
telefoon: 020-5523527
- H. Sier, Gemeente Amsterdam, Dienst Bouwen en Wonen Amsterdam (BWA),
telefoon: 020-5961121
- E. Wannyn, Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties,
telefoon: 020-761044
- H. Altes, BCP/Onderzoek en Advies,
telefoon: 020-257537
- N. de Vreeze, Nationale Woningraad
telefoon: 03240-91911

ANTWOORDSTROOK KLANKBORDGROEPEN

Ondergetekende:

(naam):

(adres):

(postcode, plaats):

(telefoonnummer):

neemt wel/niet* deel aan één van de klankbordgroepbijeenkomsten;

stuurt wel/niet* de benodigde plandocumentatie/produktdocumentatie* mee.

* s.v.p. doorhalen wat niet van toepassing is.

Voorkeursdatum:

0 4 september 1990 (09.00 - 13.00 uur)

0 18 september 1990 (09.00 - 13.00 uur)

Wilt u deze antwoordstrook retourneren aan (geen postzegel nodig):

De heer H. Altes
BCP/Onderzoek en Advies BV
Antwoordnummer 19359
1000 WD AMSTERDAM

U kunt ook gebruik maken van bijgesloten (voorbedrukte) enveloppe.

Inhoudsopgave

Inleiding

- vandalisme: korte omschrijving van cijfers, feiten en daders
- defensible space: korte toelichting van theorie en toepassing onderzoek Oscar Newman
- het defensible space onderzoek in Amsterdam: doel, opzet, fasering.
- opzet van het paper: per strategie komen steeds 4 fasen in het ontwerpproces aan de orde.

Strategie 1: Betrokkenheid

- stedenbouwkundig ontwerp
- voorlopig ontwerp
- definitief ontwerp
- maaiveldontwerp

Strategie 2: Aanzien

- stedenbouwkundig ontwerp
- voorlopig ontwerp
- definitief ontwerp en bestek
- maaiveldontwerp

Strategie 3: Toegankelijkheid

- stedenbouwkundig ontwerp
- voorlopig ontwerp
- definitief ontwerp en bestek
- maaiveldontwerp

Strategie 4: Zichtbaarheid

- stedenbouwkundig ontwerp
- voorlopig ontwerp
- definitief ontwerp en bestek
- maaiveldontwerp

Strategie 5: Materiaalgebruik

- stedenbouwkundig ontwerp
- voorlopig ontwerp
- definitief ontwerp en bestek
- maaiveldontwerp

Vandalisme: korte omschrijving van cijfers, feiten en daders

"Vandalisme is het moedwillig vernielen van andermans eigendommen zonder dat dit de dader materieel gewin oplevert."

Dit is (iets verkort) de gangbare definitie van vandalisme.

Veel mensen denken dat vandalisme zinloos is, omdat het geen materieel gewin oplevert: *je schiet daar toch niets mee op, met dat vernielen.*

Uit onderzoek onder jongeren blijkt echter dat er juist heel duidelijke motieven bestaan om vandalisme te plegen.

Vandalisme wordt hoofdzakelijk gepleegd door jongeren (in de leeftijd 8-18 jaar), vaak in een groep. Vandalisme wordt gepleegd:

- om de sensatie, als de verveling toeslaat
- om stoer te doen
- om kracht te tonen
- om indruk te maken op anderen
- omdat een jongere niet wil achterblijven of geen spelbreker durft te zijn
- om "gezagsdragers" uit te testen/uit te dagen
- uit boosheid op gezagsdragers (school bijvoorbeeld).

Kortom een veelheid van motieven, die aantonen dat vandalisme niet "zomaar" gepleegd wordt.

Welke omvang hebben al die vernielingen?

Exacte cijfers zijn niet bekend, wel zijn er schattingen. Landelijk gaat het om 1.500.000 vernielingen per jaar met een totale schade van 470.000.000 gulden (dit is voorzichtige schatting van de ondergrens: het zou in werkelijkheid nog veel meer kunnen zijn). Er is een deelschatting bekend voor gemeente- en corporatiewoningen: 33.000.000 gulden schade per jaar. Gestapelde woningen hebben beduidend meer te lijden van vandalisme dan laagbouwoningen.

Vooraf in semi-openbare ruimtes (entreehal, lift, trappenhuis en kelderboxen) wordt vandalisme gepleegd. Ruiten, deuren, verlichting, brievenbussen en bedieningspanelen van bel en lift hebben daar het meest van te lijden.

Naast de schatting voor woningen is er een deelschatting voor schade aan schoolgebouwen: 50 miljoen per jaar inclusief brandstichting (33 miljoen exclusief). Ook dit is een landelijk cijfer, voor Amsterdam hebben we alleen het cijfer van schade aan schoolruiten: 330.000 gulden per jaar. Ruiten vormen de grootste post in het totaalplaatje van vandalismeschade aan scholen. Daarnaast ontstaat door vandalisme schade aan dakwerk, deuren, ramen en verlichting.

Gestapelde woningen en scholen krijgen hier de meeste aandacht: bij die objecten is er vanwege de hoge schades het meeste (terug) te verdienen door in het ontwerp rekening te houden met verkleining van de gelegenheid tot het plegen van vandalisme.

Defensible space: theorie en onderzoek Oscar Newman

Oscar Newman, een Amerikaanse architect, was de eerste die systematisch onderzoek verrichtte naar de relatie tussen ontwerp en het optreden van criminaliteit (vandalisme, inbraak, beroving, aanranding). Daartoe lichtte hij van tientallen sociale woningbouw-complexen (gestapelde woningen in hoge dichtheid) in New York City het ontwerp door en vergeleek dat met de

optredende criminaliteit. Vanuit dit onderzoek ontwierp hij zijn bekende "Defensible Space"-theorie (in het Nederlands: verdedigbare ruimte, of beter: controleerbare ruimte). Die theorie stelt dat met de begrippen betrokkenheid, aanzien, toegankelijkheid en zichtbaarheid een groot deel van het optredende vandalisme (en van criminaliteit in het algemeen) verklaard kan worden. Ontwerpers (stedenbouwer en architect) en opdrachtgevers hebben grote invloed op de genoemde begrippen en zouden volgens Newman dus ook grote invloed op de hoeveelheid vandalisme hebben.

Newmans werk is flink bekritiseerd. Men verweet hem onder andere "fysisch deterministisch" bezig te zijn geweest. Die critici dachten daarbij zo iets als: "Newman denkt dat de omgeving het gedrag van mensen bepaalt, en dus wangedrag/misbruik uitlokt. Maar het zijn de mensen zelf die hun gedrag bepalen, en niet de gebouwde omgeving". Zij denken aan ontwerpers en opdrachtgevers geen echte rol toe als het gaat om vandalismpreventie. Een aantal jaren later is echter de "gelegenheidstheorie" in zwang geraakt, die zegt: "de gelegenheid maakt de dader; als men de gelegenheid maar zoveel mogelijk wegneemt, zal het vandalisme afnemen". Ontwerpers en opdrachtgevers kunnen ervoor zorgen, dat er geen nieuwe gelegenheid tot het plegen van vandalisme meer bij wordt gebouwd. Newmans Defensible Space theorie en onderzoek reikt hun daartoe bruikbare handvatten aan.

We zijn ons er van bewust dat de discussie over de vraag of de ontwerpers van de gebouwde omgeving een bijdrage kunnen leveren aan vandalismpreventie nog steeds heen en weer golft tussen een volmondig ja en een meesmuilend nee. Een dergelijke abstracte discussie laten we graag voor wat het is. Het gaat ons om de vraag of er uit deze theorieën elementen te halen zijn, die alle ontwerpers en opdrachtgevers serieus zouden moeten nemen.

Het defensible space onderzoek in Amsterdam

Dit onderzoek is door de gemeente opgestart in 1985. Allereerst werd een literatuurstudie verricht naar Defensible Space- en vergelijkbare theorieën. Ook andere auteurs brachten het belang van de begrippen betrokkenheid, aanzien, toegankelijkheid en zichtbaarheid naar voren wanneer de ontwerper iets wil doen aan vandalismpreventie. Er kwam nog een vijfde begrip naar voren: materiaalgebruik. Dat het begrip materiaalgebruik zeer duidelijk verband houdt met vandalisme, zal iedere architect inmiddels ondervonden hebben.

Vervolgens werd onderzoek gedaan naar ervaringen met vandalisme onder beheerders van woningen en openbare gebouwen. Op basis van dit onderzoek onder beheerders werden aanbevelingen voor ontwerpers en opdrachtgevers geformuleerd.

Thans komt het onderzoek tot het toetsen van de geldigheid, haalbaarheid en bruikbaarheid van de door beheerders geformuleerde aanbevelingen bij de mensen die er mee zouden moeten werken: ontwerpers en opdrachtgevers. Als methode is gekozen voor een discussie in eenmalig te formeren klankbordgroepen, waarin mensen met veel ervaring in de ontwerppraktijk zitting nemen. Als basis voor de discussie dient het voorliggende stuk. Daarnaast zullen de voorbeeldprojecten die de deelnemers zelf aandragen de discussie op gang brengen.

Opzet van het discussiestuk

Elke strategie vormt letterlijk en figuurlijk een hoofdstuk apart. In volgorde worden de hoofdstukken betrokkenheid, aanzien, materiaalgebruik, zichtbaarheid en toegankelijkheid gepresenteerd. Elk hoofdstukje is onderverdeeld in 4 schaalniveaus, die aansluiten bij de procesgang van een bouwplan:

- stedenbouwkundig ontwerp (waaronder ook beslissingen van planologische aard)
- voorlopig ontwerp bouwproject
- definitief ontwerp en bestek bouwproject
- maaiveldontwerp (inrichting openbare ruimte).

Per fase geven we aan welke aanbevelingen beheerders hiervoor hebben gegeven. Het zijn dus aanbevelingen die direct uit de beheer-praktijk afkomstig zijn. Deze aanbevelingen zijn in het stuk steeds met een gedachtenstreepje en *cursief* gedrukt aangegeven. Per aanbeveling worden er (soms) ook voorbeelden gegeven, of vragen gesteld. Dit met de bedoeling de discussie te stimuleren. Die discussie zal zich echter moeten toespitsen op de aanbevelingen. Het kan best gebeuren dat u het met een aanbeveling totaal niet eens bent, of het zelfs een griezelige zaak vindt als die aanbeveling tot norm zou worden verheven. Daarom is het zo belangrijk dat de aanbevelingen door u op geldigheid, haalbaarheid en bruikbaarheid worden getoetst.

Strategie 1: Betrokkenheid

Betekenis van de strategie

Oscar Newman heeft met zijn Defensible Space-onderzoek aangetoond dat betrokkenheid van bewoners bij hun woonomgeving preventief werkt.

Eigenlijk bewees hij het omgekeerde: hoe anoniemer de omgeving, des te minder de suggestie wordt gewekt dat er door mensen op wordt gelet, dus hoe meer vandalisme er optrad.

Newman gebruikt voor "betrokkenheid" het begrip "territorialiteit". Zijn stelling is: hoe beter de ontwerper afbakt wat bij wie hoort (en dat alles van iemand is), hoe kleiner de kans op vandalisme.

We vatten Newmans stelling ruimer op: met "betrokkenheid" bedoelen we niet alleen de afbakening van territoria, maar ook de aanleiding om sociaal contact te leggen. We verwachten dat daarmee ook de sociale controle toe zal nemen.

Kortom: wie wil ontwerpen vanuit de betrokkenheidsstrategie probeert een omgeving te scheppen die de bewoners aanknopingspunten biedt om sociaal contact te leggen, en zorgt daarbij dat elke plek ergens bij hoort (alles is van iemand en niets is van niemand). Hoe beheerders dit denken te bereiken, leest u hieronder.

Aanbevelingen van beheerders

Stedebouwkundig ontwerp

Beheerders gaven hier 2 aanbevelingen:

- *Maak voldoende speelgelegenheid voor kinderen.*
- *Maak geen massale woongebouwen.*

Kinderen moeten ruimte hebben om te spelen. Met spel leeft een kind zich uit. Biedt men die mogelijkheid niet, dan is de kans groot dat een kind zich uitleeft in vernielingen. De behoefte aan ruimte en aan speelvoorzieningen verschilt per leeftijdsgroep. De kleintjes hebben behoefte aan een zandbak, met zitjes voor toeziende ouders. Op zo'n plek ontstaat ook contact tussen de ouders. Dit contact leidt, zoals eerder gesteld werd, tot verhoogde betrokkenheid met de buurt. De middengroep heeft behoefte aan wat wildere speeltoestellen en ruimte voor kleinere balspelen. De oudste groep wil kunnen voetballen, maar wil ook een beschutte plek om elkaar te ontmoeten en gewoon rond te hangen.

In stadsvernieuwing zal lang niet altijd ruimte zijn voor een dergelijk scala aan voorzieningen voor de jeugd. Honoreer dan ten minste de zandbak voor de kleintjes, een wild speeltoestel voor de middengroep en een hangplek voor oudere jeugd. Plekken voor balspel (die de meeste ruimte vragen) kunnen gecombineerd worden tot 1 lokatie die een wijdere omgeving bedient. Een goed voorbeeld waar op een kleine ruimte veel wensen worden gehonoreerd is het plein temidden van de bebouwing op de voormalige Amstelbrouwerij.

Speelplein met skateboardhelling (terrein voormalige Amstelbrouwerij).

Dan de 2e aanbeveling: maak geen massale woongebouwen. Het inmiddels wereldwijd bekende voorbeeld van super-anonieme woongebouwen staat in Amsterdam Zuidoost. De gebouwen (met name de honingraat-flats) zijn te lang, te hoog en te veel van hetzelfde. Vanaf het maaiveld is de ene woning niet van de andere te onderscheiden. De bouwwijze stimuleert op geen enkele wijze sociale contacten en sociale controle. Evenmin worden territoria afgebakend: alles is van iedereen en niets is van iemand. Inmiddels zijn er boekenkasten volgeschreven over wat er mis is met de Bijlmer, en wat er aan moet gebeuren. De publiciteit heeft er toe geleid, dat er nooit iets vergelijkbaars in Nederland zal worden neergezet. Toch betekent dat nog niet, dat er nooit meer massale woongebouwen zullen komen. Dat gevaar ligt nog steeds op de loer. Sterker nog, de hang naar kleinschaligheid die in de jaren 70 als reactie op de massaliteit was ontstaan, maakte in de jaren 80 weer plaats voor een hang naar grootschaligheid en monumentaliteit. Het is duidelijk wat beheerders daarop zullen zeggen: pas daarmee op. Doe het liefst niet en doe men het toch, probeer een groot gebouw dan zoveel mogelijk op te delen in afzonderlijk herkenbare compartimenten.

Voorlopig ontwerp

Beheerders geven hier aanbevelingen voor de ontsluiting en bergingen van woongebouwen:

- *Ontsluit het gebouw via portieken of korte galerijen.*
- *Maak een ruime entreehal, waar veel daglicht in komt.*
- *Compartimenteer de bergingsgang/bergingskelder.*
- *Komt er een gemeenschappelijke fietsenberging, verdeel die dan in kleine clusters.*
- *Maak bergruimte bij de woning zelf.*

De ontsluiting (entreehal, trap, lift, galerij) is het gevoeligst voor vandalisme, blijkt uit de feiten. Daarom verdient die extra aandacht voor preventie. Betrokkenheid is hier een belangrijke strategie. Hoe meer mensen van een entree gebruik moeten maken, hoe anoniemer dus hoe minder sociale controle.

In dit verband is het leuk om even stil te staan bij het gegeven dat tot 1945 gemeenschappelijke entrees praktisch niet bestonden: bovenwoningen moesten ook een eigen deur aan de straat hebben. Stapelde men meer dan 2 woningen boven elkaar, dan kregen de woningen op hogere woonlagen een eigen deur aan een bordes ter hoogte van de eerste verdieping. Deze oplossing komt nu misschien wat geforceerd over, maar gezien vanuit de betrokkenheidsstrategie is het een prima oplossing voor de woningontsluiting.

Bij een galerijontsluiting worden vaak tientallen woningen via dezelfde entreehal ontsloten. Door te kiezen voor portieken wordt dat aantal drastisch teruggebracht: maximaal 10. In het streven om het aantal woningen op een entree verder te beperken ligt het voor de hand om de woningen op de begane grond een eigen toegang te geven.

Maar misschien is het effect daarvan wel omgekeerd. Er zijn dan immers geen woningen meer direct bij de entreehal betrokken.

Soms is een ontsluiting via korte, doodlopende galerijen, waar maximaal 4 woningen op uitkomen een goed alternatief. Als zo'n galerij goed op de zon ligt gaat hij functioneren als een tweede (gemeenschappelijk) balkon, waar sociale contacten gelegd kunnen worden tussen de burens op de galerij.

Omdat de galerijtjes doodlopen komen er geen vreemden en is de betrokkenheid groot.

Entreehal en trap zijn plekken waar bewoners elkaar vaak tegen komen en waar contacten kunnen ontstaan. De hal wordt daarop ingericht: ruim en licht. Een inpandig trappenhuis is een nare ruimte, waar men niet graag blijft staan om een praatje te maken. Daarom liefst een trappenhuis aan de gevel, waar daglicht binnenkomt.

Bergingen zijn vandalismegevoelig. Soms worden bergingen door een groep jongeren gekraakt als ontmoetingsplaats. Ook wordt de verlichting vernield, waardoor bewoners de kelder of gang niet meer in durven en vanden vrij spel krijgen. Bij grote woongebouwen is opdelen van de bergingen in kleine clusters van groot belang. Bewoners kennen na korte tijd alle vaste gebruikers van hun cluster en kunnen vreemden onderscheiden van bekenden: de

anonimiteit is weggenomen en maakt plaats voor betrokkenheid. Maak men een portiekontsluiting, dan zijn de bergingen haast vanzelf per portiek geclusterd. De afstand tussen woning en berging is dan zo kort mogelijk, wat ook positief werkt op de betrokkenheid.

Echte betrokkenheid ontstaat natuurlijk wanneer de bergruimte in de woning zelf zit. Er is veel voor te zeggen de norm voor bergingen op de begane grond soepel te hanteren en de bergruimte grotendeels te verleggen naar de woning zelf. Een bewoner bewaart zijn dure racefiets toch liever in zijn woning dan in de kelder. In de kelder kan dan worden volstaan met een kleine gemeenschappelijke fietsenberging voor de fiets die men dagelijks in de stad gebruikt. Zo blijft er op de begane grond meer ruimte over om woningen te maken. Een opvallend voorbeeld van wat er in dit verband kan gebeuren staat aan de Kerkstraat, waar een groep studenten van de Academie van Bouwkunst zelf een woongebouw hebben ontworpen. Op de begane grond zitten kleine gemeenschappelijke fietsenbergingen, waar daglicht in komt via een pui van glazen bouwstenen. Per portiek (10 woningen) is er een fietsenberging, direct gekoppeld aan het trappenhuis en met een eigen deur naar de straat. Via de vide in het trappenhuis kunnen bewoners met een handbediende goederenlift hun spullen naar boven hijsen. Zo hoeven ze dus niet met hun racefiets op hun nek de trap op te sjouwen. Op het bordes bij de woningdeur is de balustrade ingenieus omgebouwd tot laad- en losplank. Een goed voorbeeld van creatief omgaan met het bergingprobleem.

Definitief ontwerp en bestek

Beheerders gaven hier geen aanbevelingen. Vreemd is dat niet, want het ontwerpen vanuit de betrokkenheidsstrategie krijgt zijn beslag al grotendeels in de schetsfase.

Maaiveldontwerp

Vanouds willen mensen hun huis een voorgebied geven, dat ook nog duidelijk tot het eigen territorium behoort. Zelfs aan de Amsterdamse grachten, waar de ruimte toch bijzonder krap is, heeft het standaard-grachtenhuis zo'n voorgebied. Dit wordt gevormd door de stoep, soms uitgebreid met een iets verhoogd plateau langs de hele gevel. Soms is dit plateau nog met een zware ketting van de straat gescheiden. Met deze middelen maken bewoners duidelijk waar de scheiding ligt tussen openbaar en privé. Bij nieuwbouw zal de ontwerper misschien andere middelen willen inzetten, maar met hetzelfde doel: een zekere afstand scheppen tussen gebouw en omringend openbaar gebied. Vooral bij vrijstaande openbare gebouwen (school, buurthuis) is dit van belang. Maar ook een woongebouw kan er baat bij hebben, dat de gevel niet plompverloren grenst aan openbaar gebied. Vandaar dat beheerders aanbevelen:

- *Geef het territorium van vrijstaande gebouwen aan.*

Als middelen om dit te bereiken kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een groenstrook, een brede flauw-hellende trap of een iets verhoogd plateau, naar het voorbeeld van een grachtenhuis.

Strategie 2: Aanzien

Toelichting op de strategie

Newman doet in zijn werk een frontale aanval op het woonmilieu van de sociale woningbouw. Door hun standaard vorm, kleur en afwerking vallen die in Amerika meteen op tussen andere bebouwing. Het zijn meestal grote complexen op een eigen terrein. Er is geen sprake van verweving van sociale woningbouw met andere bebouwing. Newman constateert dat de complexen in een negatief "milieu" liggen en dat er een negatief "image" (beeld) vanaf straalt. De complexen krijgen daardoor gauw in hun geheel een slechte naam (stigmatisering). Op verschillende manieren kan stigmatisering vandalisme in de hand werken:

- mensen die het complex zorgvuldig bewoonden en er toezicht op hielden trekken weg; onverschillige bewoners komen er voor in de plaats;
- mensen die er blijven wonen worden onverschilliger, zij denken: wat maakt het uit wat ik doe, het is en blijft hier toch een zooi.

Een directe vertaling van Newmans aanzien-strategie zou luiden: verweef nieuwbouw in de sociale sector met andere bebouwing (maak er geen aparte complexen van) en geef ze een zodanig aanzien dat ze niet opvallen tussen andere bebouwing. In Amerika zou ontwerpen vanuit deze strategie de sociale woningbouw een stuk duurder maken: kleinere complexen (minder repetitie), lagere dichtheid, meer voorzieningen (balkons bijvoorbeeld) en een hoger afwerkingsniveau. In Nederland valt dat wel mee: verweving is meestal een start-uitgangspunt, het gaat om kleinere complexen en in afwerkingsniveau doet sociale woningbouw niet veel onder voor andere bebouwing. Als beheerders Newmans nogal bescheiden karakter van de aanzien-strategie zouden volgen, kwamen er op dit punt geen opzienbarende aanbevelingen uit. Maar beheerders bleken een stapje verder te willen gaan. Er zijn beheerders die stellen: wanneer een gebouw of object door zijn vormgeving en materiaaltoepassing een goed aanzien heeft dwingt dat respect af waardoor men het niet zo gauw zal vernielen. Een goed aanzien maakt bovendien dat de bewoner van de buurt of het gebouw 'trots' kan zijn op zo'n omgeving of ontwerp. In dit geval gaat hij er dus allicht zorgvuldiger mee om en zorgt (!) ervoor dat anderen eenzelfde zorgvuldigheid aan de dag leggen. Overigens zijn we daarmee al weer bijna helemaal terug bij de 'betrokkenheidsstrategie', waarmee men maar weer ziet hoe lastig het soms is om strategieën analytisch te onderscheiden.

Enkele aanbevelingen die hieronder volgen stoelen op deze opvattingen.

Aanbevelingen van beheerders

Stedebouwkundig ontwerp

Beheerders gaven voor het ontwerpen vanuit de aanzien-strategie geen aanbevelingen op stedebouwkundig niveau. Misschien kunnen we al brainstormend en discussiërend deze lacune opvullen en aanbevelingen formuleren. De aanzien-strategie is waarschijnlijk ook bij een stedebouwkundig ontwerp best van belang.

We zouden verschillende stedebouwkundige concepten met elkaar kunnen vergelijken, bijvoorbeeld Berlage's Plan Zuid en Velserspolder.

Bij het Plan Zuid is de tegenstelling tussen de monumentale hoofdassen en de besloten woonstraatjes die daarachter liggen een essentieel stedebouwkundig kenmerk; het concept laat een combinatie zien van monumentaliteit (die aanzien, respect en trots kan genereren) en beslotenheid (die betrokkenheid kan genereren). Het stedebouwkundig concept - en daar beperken we ons hier toe - van de Velserspolder lijkt vergelijkbaar met Plan Zuid: grote bouwblokken en monumentale assen. Bij nadere beschouwing ontbreekt hier echter 'de beslotenheid' achter de monumentaliteit. Kan hier als aanbeveling geformuleerd worden: aan het stedebouwkundig ontwerp moeten twee aspecten (monumentaliteit en beslotenheid) ten grondslag liggen?

Voorlopig ontwerp

Hier is de volgende aanbeveling uit de mond van beheerders genoteerd:

- *Geef het gebouw een herkenbare of monumentale hoofdvorm.*

Met monumentaal bedoelen deze beheerders niet dat we toe moeten naar een geweldige, grootse en imponerende complexen. De aanbeveling geldt vooral voor vrijstaande openbare gebouwen zoals scholen en buurthuizen. Hier zijn in Amsterdam vooral in de jaren 70 bijzonder onverschillige dozen voor neergezet. Bij scholen zijn de semi-permanente gebouwen (pre-fab) berucht. Hiermee kan het schoolgaande kind zich op geen enkele wijze identificeren. Het nodigt als het ware uit om te vernielen, want dan komt er misschien eens een permanent gebouw voor in de plaats.

In de jaren 80 is de tendens ten goede gekeerd: er zijn scholen en buurthuizen verrezen met een herkenbare vorm, een verzorgde detaillering, kortom met een goed aanzien. Neem bijvoorbeeld school "De Evenaar" van Herzberger in de Indische Buurt en buurthuis "De Witte Boei" van Snijder op het Wittenburgereiland. Deze gebouwen vormen vaak het middelpunt van een buurt en dat maakt een goed aanzien extra belangrijk.

Een monumentale of herkenbare hoofdvorm is dan bijvoorbeeld op te vatten als een spel met symmetrie en sprongen in hoogte of in diepte, zoals bij buurthuis De Witte Boei.

Monumentale/herkenbare hoofdvorm Buurthuis De Witte Boei (Wittenburg).

Na dit betoog over het belang van een "herkenbare of monumentale hoofdvorm" bij vrijstaande openbare gebouwen zal de vraag rijzen of deze aanbeveling ook geldt voor woongebouwen. Het lijkt ons van wel, maar misschien met gebruik van kleinschaliger middelen. Woongebouwen laten minder variatie in hoofdvorm toe. Het is in de praktijk meestal een langwerpige bouwstrook van 3 tot 5 lagen hoog met een plat dak. Maar binnen dat stramien zijn best variaties mogelijk door sprongen te maken in hoogte en in diepte, en door geleding van de gevel met bijvoorbeeld galerijen, trappenhuisen en balkons. Het is de vraag of dit een monumentaal beeld oplevert, zoals sommige beheerders willen. Maar misschien is dat ook niet nodig, en is herkenbaarheid voldoende.

Definitief ontwerp en bestek

Net als Newman zien onze beheerders in deze fase mogelijkheden om het aanzien te verbeteren.

- *Geef het gebouw aanzien door detaillering.*

Men kan hierbij denken aan grote, opvallende toevoegingen zoals de waterval aan het Zuiderkerkhof van Hagenbeek, maar ook aan kleine (minder kostbare) ornamenten zoals een ingemetselde gevelsteen van het gebouw dat vroeger op die plaats stond. Eigenlijk raken deze voorbeelden niet echt de kern van de zaak. De keuze van materialen voor standaardonderdelen is

belangrijker dan het toevoegen van ornamenten. Als voorbeeld noemen we de balkonhekken. Omdat de bewoners door een spijlenhekwerk vaak allerlei materialen gaan weven, worden tegenwoordig vaak roosters gekozen, maar ongeschilderd beïnvloeden deze roosters het aanzien minstens even negatief. Beheerders zien verder mogelijkheden om het aanzien te verhogen door de kleurkeuze.

- *Gebruik een heldere hoofdkleur (maar geen signaalkleur).*
- *Geef op een neutrale hoofdkleur de details primaire kleuren.*

De veronderstelling is dat een aangename, rustgevende kleurstelling preventief werkt. Maar onrustige, felle kleuren (signaalkleuren, zoals knalrood) wekken volgens deze beheerders agressie op.

Deze aanbevelingen zijn niet beide tegelijk toepasbaar, ze vragen de ontwerper een keuze te maken. Men kiest ofwel voor een opvallende hoofdkleur (neem bijvoorbeeld het roze gebouw van Girod en Groeneveld bij de Haarlemmerpoort) ofwel voor een neutrale hoofdkleur waarbij onderdelen (kozijnen, gevelpanelen) een primaire, opvallende hoofdkleur krijgen. Bij de laatste variant hoeft niet meteen aan een huis van Gerrit Rietveld te worden gedacht. Men kan ook denken aan metselwerk met hier en daar een geglazuurde tegel, of een klein gekleurd paneeltje in de raampartijen.

Maaiveldontwerp

De omgeving (het omringende maaiveld) kan ernstige afbreuk doen aan het aanzien van een gebouw. In de jaren 80 is de aandacht voor het maaiveldontwerp gestaag toegenomen. Tegenwoordig maakt het maaiveldontwerp steeds vaker deel uit van de opdracht aan de ontwerper, dat is een gunstige ontwikkeling. De kans op een goede samenhang tussen maaiveldontwerp en gebouwoffontwerp neemt daardoor toe. Gebouw en omringend maaiveld kunnen elkaars aanzien onderling versterken. Het geheel is dan meer dan de som der delen.

Beheerders doen een tweetal aanbevelingen om het aanzien van het maaiveld positief te beïnvloeden:

- *Stoffeer de strook rond het gebouw met laag groen.*
- *Sier het binnenterrein op met beplanting of objecten.*

De aanbevelingen zijn erop gericht de kaalheid rond nieuwbouwobjecten weg te nemen. Die kaalheid drukt het aanzien van het gebouw vaak sterk omlaag. Zou het niet een goede zaak zijn, als er bij de oplevering van het gebouw standaard al een goed plan voor het maaiveld klaar ligt, dat in uitvoering wordt genomen zodra de laatste bouwstelling afgevoerd is? Om dat te bereiken, moeten er voldoende financiële middelen zijn en moet het plan afgestemd zijn op de gebouwen.

Strategie 3: Toegankelijkheid

Toelichting strategie

Beheerders stellen: waar men niet kunt komen, daar gebeurt geen vandalisme. Dit lijkt letterlijk en figuurlijk een beetje op het intrappen van een open deur, maar het kan een heel effectieve strategie zijn.

Het beperken van de toegankelijkheid roept als ontwerpstrategie bij ontwerpers soms weerstand op. Denk bijvoorbeeld aan de gesloten bouwblok-discussie. Moeten er van nu af aan alleen nog maar gesloten bouwblokken worden gemaakt, ook op plekken waar een open verkaveling met stroken en urban villa's beter zou passen? Ook op het niveau van de ontsluiting botst verkleining van de toegankelijkheid soms met de visie van de architect. Theo Bosch ontwierp de open portieken in het Pentagon heel bewust vanuit de ontwerpfilosofie van de groep Forum: het stelsel van semi-openbare ruimten (trappenhuizen, portieken en galerijen) moet een buffer vormen tussen openbaar en privé, een buffer die de schok tussen binnen en buiten opvangt. Op een studiedag over sociale veiligheid riep Herzberger (die ook uit de Forumgroep stamt) het maken van semi-openbare ruimten zelfs uit tot een goed middel om vandalisme te beperken!

Ook uit de hoek van beheerders klinken geluiden die de waarde van de toegankelijkheidsstrategie relativeren: afsluiting van het portiek helpt lang niet altijd, bewoners leggen een steen of mat tussen de deur zodat hun kinderen vrij in en uit kunnen lopen, soms mollen bewoners de toegangsdeur omdat ze de sleutel vergeten zijn, deurdrangers helpen ook al niet om de deur dicht te houden want die zijn gevoelig voor ontregeling en vernieling.

Alles bij elkaar toch niet voldoende argumenten om de toegankelijkheidsstrategie maar helemaal los te laten. Er zijn ontwerpvisies waarin deze strategie juist goed past, en op veel plaatsen werkt portiekafsluiting prima. Eén ding is wel zeker: het kan nooit kwaad om vooraf nu te denken over hoe de toegankelijkheid voor vreemden beperkt kan worden als het toch mis blijkt te gaan. Het Pentagon is met de later bijgeplaatste hekken een duidelijk voorbeeld van wat er kan gebeuren als de architect dat niet doet.

De aanbevelingen die beheerders deden voor de toepassing van deze strategie zijn daarom best de moeite van discussie waard.

Stedebouwkundig ontwerp

- *Beperk het geveloppervlak door het gebouw in een aaneengesloten gevelwand op te nemen.*

Deze aanbeveling geldt in de eerste plaats voor openbare gebouwen: scholen en buurthuizen zijn tegenwoordig haast altijd vrijstaande gebouwtjes, zelfs in wijken met een verder heel gesloten verkavelingsstructuur. Waarom moet dat zo? Opnemen in een gevelwand heeft het duidelijke voordeel, dat de zij- en achtergevel geheel buiten schot van vanden blijven. In dezelfde trant ligt de aanbeveling, die hierboven al terloops genoemd werd:

- *Maak gesloten bouwblokken.*

Amsterdam kent een lange traditie van bouwen in gesloten blokken, die tot in het Plan Zuid van Berlage doorgezet is. Ondanks de nadelen van de

geslotenheid (bezonning, moeilijke/dure hoekoplossingen) bleef men in deze trant doorbouwen toen in andere landen de open verkaveling al gemeengoed geworden was. Kennelijk hechtte men nog sterk aan de voordelen van het gesloten bouwblok. Behalve de veiligheid is op het besloten binnenterrein ook rust en privacy gegarandeerd. Stedebouwkundig is het gesloten bouwblok interessant door het contrast tussen de formele, drukke en stenige voorkant en de informele, groene en rustige achterkant.

De gemeenteraad van Amsterdam wil nu na een periode van bijna 50 jaar open verkavelen terug naar het gesloten bouwblok. Vanuit vandalismepreventief oogpunt is dat gunstig, maar is het de enige goede oplossing?

Voorlopig ontwerp

Ondanks de recente wedergeboorte van het gesloten bouwblok zullen er in de toekomst nog best wat openbare (of semi-openbare) binnenterreinen bijkomen. In die situaties is de volgende aanbeveling van belang:

- *Scherp de toegangen tot het binnenterrein af voor brommers.*

Als het binnenterrein een crossplaats voor brommerjeugd wordt, is ten eerste de rust weg en wordt ten tweede een risicofactor voor vandalisme in huis gehaald.

Behalve het binnenterrein zijn vooral de entrees van belang bij toepassing van de toegankelijkheidsstrategie. Hiervoor gelden 2 aanbevelingen:

- *Maak entrees afsluitbaar.*
- *Integreer de noodtrap in het gebouw en maak hem afsluitbaar.*

Beheerders zijn wel eens sceptisch over de werking van afgesloten entrees, zoals bij de toelichting al werd aangestipt. Hun ervaring hiermee is: hoe groter het aantal gebruikers van de entree, hoe groter het risico dat er vreemden binnen komen en hoe versnipperder de verantwoordelijkheid voor het toezicht. Met andere woorden: afsluiting werkt goed wanneer een combinatie gezocht wordt met de betrokkenheidsstrategie.

In dit verband doen beheerders de volgende aanbeveling:

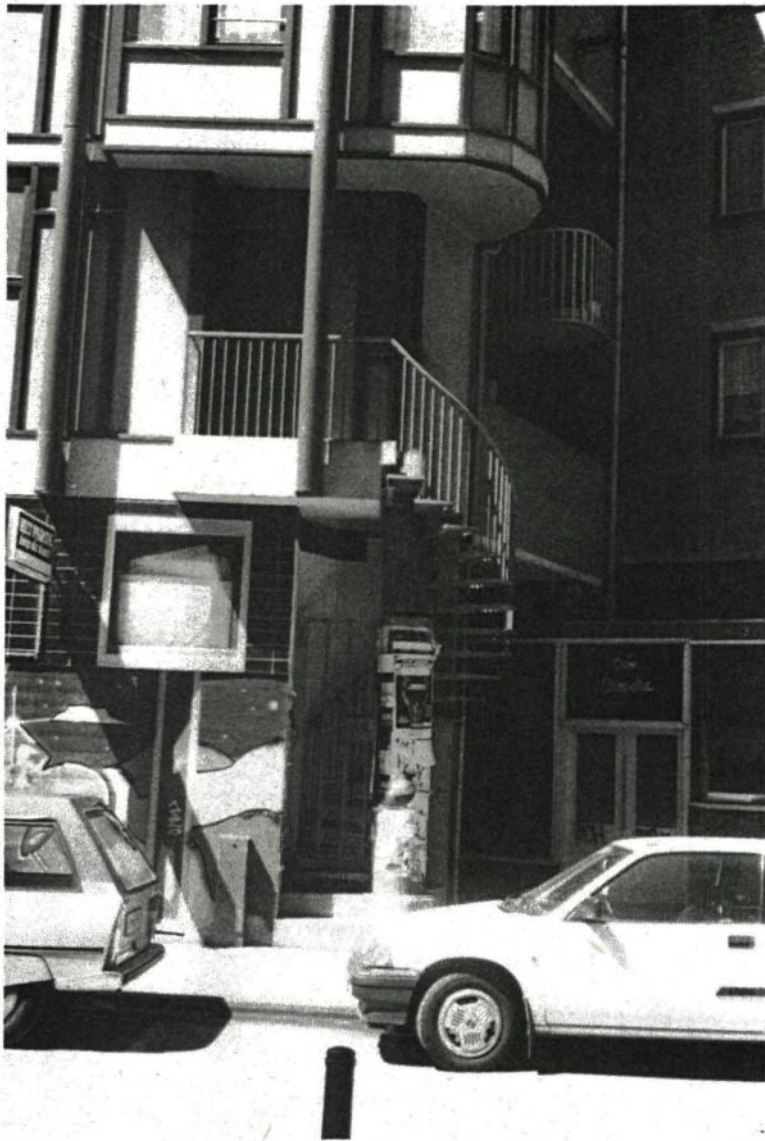
- *maak de ontsluiting via portieken of korte galerijen (zie bij strategie 1).*

Bij aantallen tot 10 woningen per entree kan men er gerust op zijn dat de afsluiting goed werkt.

Van de hoofdentree maken we nu de sprong naar de noodtrap.

Voor de noodtrap geldt een vergelijkbaar verhaal als voor de hoofdentree. Als men ontwerpt vanuit de betrokkenheidsstrategie (maximaal 10 woningen per entree) is een noodtrap niet nodig. Moet er een noodtrap komen, dan is het goed om even aan de toegankelijkheidsstrategie te denken. De noodtrap moet ook echt een noodtrap zijn en geen alternatieve entree. Om te zorgen dat de noodtrap alleen in nood wordt gebruikt wordt deze afsluitbaar gemaakt. Alleen de beheerder heeft daarvan de sleutel. Aan de binnenkant zit een paniekontgrendeling. Los van het gebouw staande noodtrappen zijn echter

heel moeilijk afsluitbaar te maken. Wordt er een deur in gemaakt, dan is daar meestal makkelijk omheen te klimmen.

Afsluitbare, half in het gebouw geïntegreerde noodtrap (Sint Antoniesbreestraat).

Definitief ontwerp en bestek

Om te zorgen dat afsluiting van binnenterrein, entree en noodtrap in de praktijk effectief is, zijn in het definitief ontwerp en bestek verschillende materiaal- en constructiekeuzes van doorslaggevend belang. Het afsluitbaar maken van een entree vereist dat gebruik gemaakt wordt van doorwerppostkasten. Ook het type deurdranger is van belang: er zijn tegenwoordig ook types in de handel die niet meer gevoelig zijn voor ontregeling. Het is onmogelijk om hier een korte samenvatting te geven van de veelheid aan producten die op dit gebied in de handel zijn. Waarschijnlijk heeft u catalogi van diverse leveranciers op uw bureau onder handbereik. De

aanbevelingen van beheerder op dit punt komen bij strategie 5 (materiaalgebruik) nog aan de orde. De aanbevelingen zijn echter summier. Om op dit belangrijke punt toch materiaal voor discussie te hebben, nodigen we u uit om in de klankbordgroep documentatie op tafel te leggen van artikelen waarmee u uit oogpunt van toegankelijkheidsstrategie goede of juist slechte ervaringen heeft.

Maaiveldontwerp

Net als een invasie van brommerjeugd op het binnenterrein zorgt ook het voetballen tegen blinde gevels voor vergalling van het woongenot, versnelde slijtage en vandalisme. Aanbeveling:

- *Schermblinde gevels af voor voetballen.*

Iemand die opdracht heeft een maaiveldontwerp voor de openbare ruimte rondom een gebouw te maken kan deze aanbeveling oppakken in combinatie met eerdere aanbevelingen:

- *Stoffeer de strook rond het gebouw met laag groen (aanzienstrategie).*
- *Geef het territorium van vrijstaande gebouwen aan (betrokkenheidsstrategie).*

Voor het groen kan men een strook met prikstruiken kiezen, dan haalt niemand het in zijn hoofd om daar te gaan voetballen. Bovendien gaat het aanzien ermee omhoog. Voor wie het met dit laatste niet eens is, biedt de betrokkenheidsstrategie meer aanknopingspunten. Dan maakt men bijvoorbeeld in het voorlopig ontwerp de kopgevel al belangrijk door de hoekwoning aan die gevel een groot raam, uitspringende balkons en een eigen toegang te geven. In het maaiveldontwerp wordt hierop voortgeborduurd, bijvoorbeeld door het voorgebied van de entree te markeren met een laag muurtje, een iets verhoogd plateau, afwijkende bestrating of kunstobjecten.

Strategie 4: Zichtbaarheid

Toelichting op de strategie

Om toezicht uit te oefenen moet men iets kunnen zien. Ook al betekent zichtbaarheid niet automatisch dat iemand toezicht houdt, jongeren die van plan zijn vandalisme te plegen doen dat toch liever uit het zicht van straat en woningen. Dat is het eerste belangrijke argument van beheerders om de zichtbaarheidsstrategie toe te passen. Hun tweede argument is: al zijn bewoners vaak niet thuis of voelen ze zich niet geroepen om toezicht te houden, zichtbaarheid is een noodzakelijke voorwaarde om dat toezicht te kunnen uitoefenen als de situatie later alsnog problematisch wordt.

We laten alle aanbevelingen hieronder voor het voetlicht komen, al zijn het er nogal veel. We houden de toelichting wat korter om de zichtbaarheidsstrategie in balans te houden met de andere strategieën.

Stedebouwkundig ontwerp

- *Situeer gebouwen binnen zichtafstand van elkaar.*

Bij een verkaveling met grote woongebouwen in lage dichtheid (denk aan Molenwijk en Bijlmerhoogbouw) is de afstand te groot om de ruimte tussen de gebouwen goed te kunnen overzien. Als maximale afstand waarop iemand nog voldoende kan zien wat zich afspeelt hanteren we 50 meter.

- *Geef openbare ruimten een eenvoudige hoofdvorm.*

Ontwerpers willen soms in hun hang naar variatie, speelsheid en intimiteit een grotere ruimte opdelen in afzonderlijke hoeken, nissen, kuilen en bulten. Als voorbeeld geven we het "doolhof", een groenvoorziening op het Smaragdplein die het plein in kleinere ruimten opdeelt. In de praktijk blijkt dit ongunstig voor vandalisme: hoe klein het ook is, het plein is niet goed meer te overzien en ook in het doolhof zelf gebeurt van alles wat onder de noemer overlast en vandalisme valt.

Variatie en intimiteit zijn op zich goede ontwerpdoelen, maar de middelen om die te bereiken hoeven de zichtbaarheid niet te schaden. Een openbare ruimte met een heldere en gelijkmatige vorm kan ook best besloten en intiem zijn, denk bijvoorbeeld aan het Zuiderkerkhof in de Nieuwmarktbuurt.

- *Maak parkeerplaatsen in de open lucht, niet in garages.*

Het is een onmogelijke opgave om een parkeergarage te ontwerpen die zichtbaar is vanaf straat en woningen. Garages bieden altijd een goede gelegenheid voor vernielingen en graffiti. In Amsterdam geven parkeergarages bijna altijd problemen, niet alleen met vandalisme.

In gebieden waar ruimte schaars is (stadsvernieuwing) valt de aanbeveling om auto's in de open lucht te parkeren moeilijk te rijmen met de eerdere aanbeveling om voldoende speelgelegenheid te maken voor kinderen. Zou in die situaties niet eens overwogen kunnen worden om het Franse model voor een bouwblok toe te passen? Daarbij worden de auto's op het binnenterrein geparkeerd. Dan is er op straat ruimte om te spelen, en voor andere

voorzieningen die het verblijfsklimaat verbeteren en een actief straatleven stimuleren.

- *Vermijdt openbaar gebied uit het zicht van de openbare weg.*

Buurthuis De Havelaar in de Kinkerbuurt omsluit met zijn U-vorm een openbare ruimte, waarin een speelplaats en een kinderboerderij liggen. Doordat de U-vorm zich van de omringende bebouwing af keert is dit openbare gebied geheel aan het zicht vanaf de openbare weg onttrokken. Er wordt op deze slecht zichtbare plek veel vandalisme gepleegd. Dit voorbeeld is een perfecte illustratie van de invloed die ontwerpers op de zichtbaarheid van het openbare gebied hebben.

Entreepartij en gevel van de woonbebouwing afgekeerd (Buurthuis De Havelaar, Kinkerbuurt).

Voorlopig ontwerp

- *Vermijdt het maken van onderdoorgangen.*
- *Wanneer het onvermijdelijk is om onderdoorgangen te maken, maak ze dan breed en hoog.*

Onderdoorgangen blijken zeer uitnodigend voor graffiti-artiesten: er is in Amsterdam geen onderdoorgang of hij is wel volgeklad.

Vaak is een onderdoorgang niet echt nodig. Gaat het om een toegang tot een binnenterrein, dan kan men er ook voor kiezen om geen directe toegang tot het binnenterrein te maken, maar alleen via de entreehal. Gaat het om een straat onder een gebouw door, dan kan misschien in plaats van een poort ook voor een beëindiging van het blok aan weerskanten van de straat worden gekozen.

Komt er een onderdoorgang, dan is het heel mooi om die de breedte van een hele travee en de hoogte van 2 bouwlagen te geven. De onderdoorgang wordt dan een ruime en lichte poort. Smalle en lage onderdoorgangen zijn volgens beheerders moeilijk zichtbaar, donker en daardoor extra uitnodigend voor graffiti, vernieling en ander onheil. Bij brede en hoge poorten is dit euvel volgens beheerders minder groot.

- *Geef het gebouw een strakke hoofdvorm, geen gelede vorm.*

De vorm van het gebouw is de contramal van de vorm van de openbare ruimte, die bij het stedenbouwkundig ontwerp aan de orde was. Een verspringende rooilijn geeft nissen en dode hoeken, die zich aan het zicht onttrekken. Vaak concentreert zich het vandalisme in die hoeken. Vandaar dat beheerder liefst een strakke gevel zien, die deze problemen niet heeft. De aanbeveling lijkt strijdig met de eerdere aanbeveling om door geleiding van het blok het aanzien te verhogen. Maar misschien zijn ze wel te combineren, bijvoorbeeld door een strakke onderpui en daarop een gelede bovenbouw te ontwerpen.

- *Vermijdt blinde gevelvlakken aan de straatkant.*

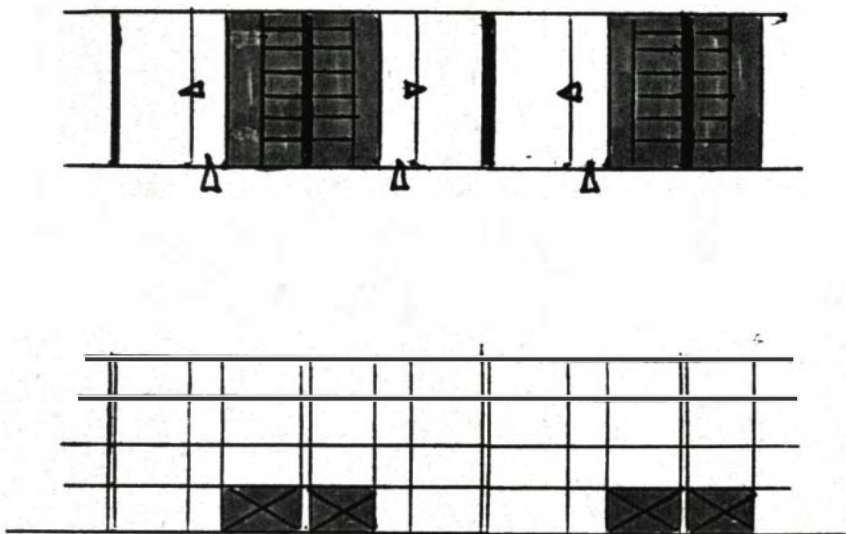
Bij veel woongebouwen bevat de onderlaag bergingen, en ontstaat daar een blinde gevel. Ook kopgevels van gebouwen zijn vaak blind. Aan dit laatste kan de ontwerper makkelijk iets doen: ramen, balkons en woningentrees aan de kopse kant van het blok situeren. Bergingen vormen een ontwerpogave apart, zoals we bij de betrokkenheidsstrategie al zagen.

- *Maak liefst woningen op de begane grond, geen bergingen.*
- *Wissel op de begane grond bergingen af met woningen.*
- *Leg de toegangsdeur tot de bergingen in het zicht van woningen.*
- *Situeer de bergingstoegang niet in carports of garage.*

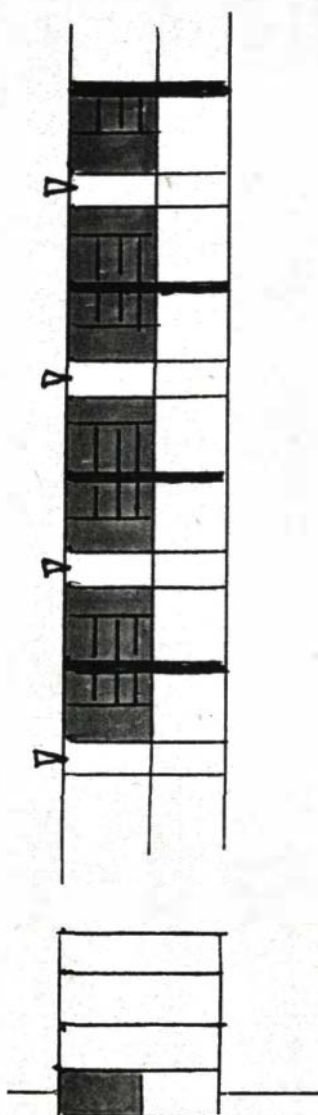
Niet alle aanbevelingen zijn bij elk project te verwezenlijken. Het gaat er steeds om, de best mogelijke oplossing voor die specifieke situatie te vinden. Dan kan men op verschillende oplossingen uitkomen:

- een portiek met in een travee de bergingen en in de andere travee een woning
- bergingen in souterrain, daarboven wonen op bel-etage
- bergingen in losse blokjes op binnenterrein.

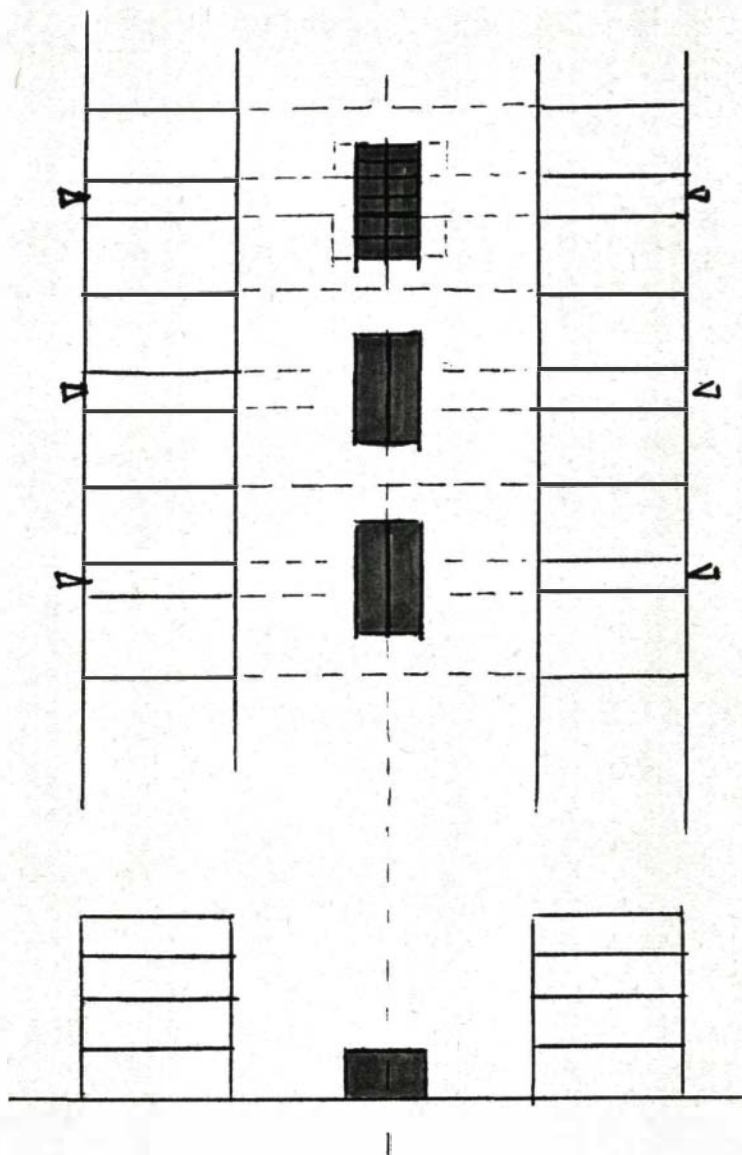
Schematische weergave van 3 oplossingen voor de bergingen (1:500).

Oplossing 1: Op begane grondlaag woningen afgewisseld met bergingen

*Oplossing 2:
Bergingen in souterrain*

*Oplossing 3:
Bergingen in losse blokjes
op het binnenterrein*

Het is de vraag of een van deze oplossingen duidelijk beter en preventiever is dan andere oplossingen. En misschien kent u nog een vierde of vijfde oplossing, die goed en preventief werkt.

- *Situeer de entree aan de straat, niet aan een voetpad.*

Deze aanbeveling geldt vooral voor openbare gebouwen, en minder voor woongebouwen. Entrees van gymzalen, scholen en buurthuizen zijn punten waar jongeren zich graag verzamelen. Ligt zo'n entree aan een stil en afgelegen voetpad, dan is toezicht afwezig en is de kans groot dat het verzamelen uitmondt in vernielen.

- *Maak een overzichtelijke entreepartij.*

Het is geen eenvoudige opgave om entree deur, trappenhuis en lift zo te ontwerpen dat ze in een oogopslag, liefst al vanaf de straat, te overzien zijn. Een sterk voorbeeld is het woongebouw van Duinker & Van der Torre aan de Wagenaarstraat. Het hele ontsluitingssysteem is vanaf de straat te overzien!

Overzichtelijke en vanaf de straat zichtbare woningontsluiting (Wagenaarstraat).

Definitief ontwerp en bestek

- *Maak verlichting rondom het gebouw, zodat er geen donkere plekken ontstaan.*

Ontwerpers vergeten zich vaak af te vragen hoe hun plan er in de avondsituatie uit ziet. Het is net alsof ze denken: bij donker zien ze de architectuur toch niet goed. Maar zij vergeten hoe belangrijk verlichting is voor de zichtbaarheid. Een ruimte kan nog zo overzichtelijk zijn, als er geen verlichting is zie men bij duisternis niet wat zich er afspeelt. Er kan al in een vroeg stadium van het planproces nagedacht worden over verlichting: waar kan straatverlichting komen, waar moet aanvullende verlichting op de gevel worden aangebracht.

- *Maak de verlichting sterk genoeg en geef het schijnsel een natuurlijke kleur.*

Om goed te kunnen zien wat zich ergens afspeelt moet de verlichting aan bepaalde normen voldoen die zorgen dat personen op een afstand van enkele meters herkend kunnen worden. Wit licht is beter dan oranje neonlicht. Dit laatste onthult wel vormen maar geen kleuren, waardoor situaties moeilijker te herkennen zijn dan bij wit licht.

Maaiveldontwerp

Beheerders formuleerden hier als ontwerp-aanbevelingen:

- *Situeer speelgelegenheid in het zicht van woningen.*
- *Deel het speelgebied bij woningen duidelijk en overzichtelijk in.*
- *Plant geen snelgroeiende struiken op plaatsen waar zicht belangrijk is.*

Speelplaatsen zijn, hoewel bedoeld voor kleine kinderen, vaak een geliefde ontmoetingsplek voor oudere jeugd. Al zou men anders willen, daar helpt letterlijk en figuurlijk geen lieve moeder aan. Overzichtelijkheid is daarom op dit type plekken heel belangrijk. Als de jeugd zich kan verschuilen achter massieve speeltoestellen of dichte beplanting is de kans op overlast en vandalisme groot. Wil een ontwerper die kans verkleinen dan moet zijn ontwerp aan beide voorwaarden voldoen: en overzichtelijk en binnen zichtafstand van woningen. Maar ook weer niet te dicht bij de woningen. Ligt de speelplek vlak onder een slaapkamerraam, dan kan dat weer overlastproblemen geven als de jeugd er op zwoele avonden tot in de kleine uurtjes blijft hangen.

Strategie 5: materiaalgebruik

Toelichting op de strategie

Misschien bent u al gewend geraakt aan opdrachtgevers die tot vervelens toe verzoeken om vandalismebestendige materialen toe te passen. Vaak zien ontwerpers dat als een beperking van de mogelijkheden, maar het is ook als een uitdaging te zien. Komen er niet steeds meer slagvaste materialen op de markt, die van de industriële ontwerper ook nog een artistieke vormgeving meegekregen hebben?

Bij materiaalgebruik gaat het niet alleen om de stevigheid, maar ook om het beheergemak: bij graffiti makkelijk schoon te maken en bij vernieling makkelijk te herstellen. Daar zit overigens een strijdigheid met de strategie om zwaardere materialen toe te passen: zijn die in de praktijk niet moeilijker te herstellen en te vervangen dan lichte materialen?

Stedebouwkundig ontwerp en voorlopig ontwerp

- *Bouw niet hoger dan de liftgrens*

Een woongebouw zonder lift is voor de beheerder makkelijker dan met lift, zelfs al wordt er nooit iets in de lift vernield. Helaas is de lift vooral in gebouwen waarin veel jongeren wonen vandalismegevoelig, waardoor deze tot een regelrechte crime kan worden voor zowel beheerders (steeds uitrukken voor reparatie, hoge kosten) als voor bewoners (steeds wachten op een lift die nooit komt, trappen op en afsjouwten).

Door onder de liftgrens te bouwen worden beheerproblemen uit de weg gegaan, zo redeneren beheerders. Een beetje zwakgebod is dat wel. Wanneer de toegang tot de flat bewaakt wordt door een conciërge, worden problemen ook uit de weg gegaan. En bij sommige bewonersgroepen (ouderen bijvoorbeeld) is zo'n zware beheermaatregel misschien niet eens nodig.

Definitief ontwerp en bestek

- *Maak glas in entree van een stevig soort*
- *Laat ruiten niet tot de vloer doorlopen*
- *Gebruik zwaardere materialen op risico-plaatsen*
- *Geen stucwerk op gevels waartegen men voetbalt.*

De ruiten in de entree van gestapelde woningen vallen veel vaker ten prooi aan vandalen dan enig ander onderdeel. Vooral wanneer veel woningen via eenzelfde entree worden ontsloten is het risico hoog. Gewoon enkel glas is daarvoor te licht, maar zelfs dubbel glas en spiegeldraadglas is nog niet sterk genoeg. Gehard glas komt het meest in aanmerking. Lexaan is ongeschikt: juist in de entree zal daar op worden gekrast en worden er gaatjes in gebrand omdat er groepen jongeren rondhangen. Soms zijn glazen bouwstenen het aangewezen materiaal, en dat is bijna niet te vernielen.

Ruiten mogen niet tot op de vloer doorlopen: dan is de verleiding groot om ze in te trappen. Door het kozijn op 1 meter hoogte te brengen sluit men dat risico uit.

Behalve ruiten zijn er ook andere onderdelen gevoelig voor vernieling: deuren, brievenbussen, verlichting, lift. Op risico-plaatsen moeten die van verzaaid materiaal zijn, vinden beheerders. Hoe groter het risico, hoe zwaarder het materiaal. Maar misschien werkt het wel omgekeerd: hoe hoger het risico, hoe lichter en kwetsbaarder de toe te passen materialen, want dan zijn ze makkelijk te vervangen. Wat is uw ervaring op dit aspect?

- *Gebruik onderdelen in standaardmaten.*
- *Pas makkelijk te reinigen gevelbekleding en beglazing toe.*

Deze aanbevelingen zijn er voor het gemak van de beheerder. Allerlei zaken in standaardmaten zijn gemakkelijk op voorraad te houden. Komt er een melding van een vernieling, dan is snel een greep in de voorraad gedaan en een reparatie verricht. Geen wachten meer op bestellen, op maat maken, leveren. Dit geldt bijvoorbeeld voor ruiten, tegels, drangers, postkasten, deurkrukken en sloten.

Maaiveldontwerp

- *Pas geen geschroefde, maar gelaste/vaste constructies toe.*

Straatmeubilair uit elkaar proberen te schroeven is een leuke bezigheid, als men ergens met een groep jongeren rond aan het hangen bent. Zo verdwenen er heel wat zitbanken, die naar de sloot of de achtertuin verhuisd bleken. Totdat iemand bedacht om de geschroefde constructies te vervangen door gelaste constructies. Sindsdien blijven ze op hun plaats staan. Dit is natuurlijk een heel simpel voorbeeld, maar het is wel heel indicatief voor de invloed van de constructiekeuze op de gelegenheid tot het plegen van vandalisme. Heeft u ervaring met andere objecten, waarbij voor een slimme constructie gekozen is?

Slotwoord

Dit discussiestuk zal waarschijnlijk associaties bij u oproepen hebben met plannen van uw eigen bureau of organisatie. Plannen die een goede illustratie vormen van ontwerpstrategieën, of plannen die juist een tegenvoorbeeld vormen. Die plannen zijn bruikbaar voor de klankbordgroepen. Vult u op de antwoordstrook dan naam en lokatie in van die projecten. Stuur u indien mogelijk de projectdocumentatie al mee met de antwoordstrook.

Ook documentatie van materialen en produkten die naar uw mening al dan niet preventieve eigenschappen bezitten is zeer welkom.

De organisatoren zullen trachten met het door u aangeleverde materiaal een tentoonstelling op te zetten. Tijdens de bijeenkomst zal er gelegenheid zijn om de tentoonstelling te bekijken.

Het definitieve programma (de indeling van de bijeenkomst) zal u begin september worden toegezonden.

Voor verdere informatie kunt u de leden van de begeleidingscommissie van het onderzoeksproject bellen. De namen en telefoonnummers vindt u op een apart blad bij de begeleidende brief.